

Život a dílo prof. Nikolaje Okuněva /1885 - 1949/

/Doktorská disertace/

autor: Mgr. J ú l i e J a n ě á r k o v á

Přelom 19. a 20. stol. zasti hl Rusko v okamžiku slibného vývoje ruského vysokého školství a vědy. V jejím rámci se začala rozvíjet i ruská meĎievistika a byzantologie. Brzy poté však došlo k občanské válce, jejímž následkem byla emigrá ce značné části ruské inteligence. Až v poslední době začínají být výsledky práce těchto emigrantů znovu zahrnovány do ruské vědy. Práce těchto emigrantů, která se rozvíjela zejména ve Francii /filosofie/, ve Spojených státech /mezi jinými obory i byzantologie/, v tehdejší Jugoslávii /Ostrogorski j aj./ se týká i některých odvětví naší vědy a v tomto případě i byzantologie /Kondakov, Vernadskij, Okuněv/ díky tzv. Ruské akci presidenta T.G. Masaryka, která umožnila více než 6000 ruských ukrajinských studentů ukončit v Praze vzdělání a činnost řadě profesorů a učitelů.

Vysokou úroveň ruské byzantologie uvedeného období potvrzuje i kapitola o ruské grecistice /včetně byzantologie/ v publikaci vydané r. 2007 v Soluni /I ellinikes spudes štin Evropi - Řecká studia v Evropě, vyd. Centrum řeckého jazyka/, v níž kapitola o Rusku, napsaná ruskými badateli, patří k nejrozsáhlejší m kapitolám publikace.

Úkolu zpracovat činnost ruských vědců-emigrantů působících v ČSR v oborech filologie /zejm slavistika/, historie a věd o umění se ujal Slovanský ústav AV ČR. Důkladnému zpracování vědeckého životopisu N.Okuněva se na základě primární i sekundární literatury a archívního materiálu věnovala autorka předkládané disertace.

Domnívám se, že by bylo zbytečné opakovat v posudku obsah práce, který komisi předkládá už doktorandka, proto se omezím jen na

hlavní body, jež autorka považuje za významné pro Okuněvovu činnost

Počátky vědecké přípravy N. Okuněva začaly už během studií výzkumem staroruských architektonických památek /Pskov, Novgorod, Kyjev/. Přestože jeho pobyt v Konstantinopoli, kde byl vědeckým tajemníkem Ruského archeologického ústavu, trval pouze rok /1913-1914/ vzhledem ke vstupu Osmanské říše do 1. světové války po boku Centrálních mocností, uvědomil si tehdy Okuněv plně význam byzantské architektury pro celou oblast východního křesťanství i nezájem turecké strany o restauraci těchto křesťanských památek. Kondakov i Okuněv /str.91-92 práce/ už tehdy považovali "obrození Konstantinopole" a její návrat "pod ochranu kříže" jen za otázku času. Můžeme předpokládat, že počítali s ruskou expanzí tímto směrem?

Později už v ČSR na 4. byzantologickém kongresu v Sofii r.1934 jménem Byzantologické komise SÚ vyzval přítomné, aby se věnovali soustředěnému výzkumu památek Konstantinopole a aby byl vytvořen mezinárodní orgán, který by výkopy vedl.. Na tomto místě bych upozornila, že v Archívu ČAVU /I.tř./ jsou uloženy dva zápisy z přípravné schůzky Balkánské komise /8.4. a 25.6./, při nichž byl podán návrh na zřízení komise, která by nahradila Balkánskou komisi při Císařské akademii ve Vídni a Carský archeologický ústav v Konstantinopoli, jejichž obnovení se za dané situace už neočekávalo. Tato nově zřízená československá komise^{se} měla věnovat právě výzkumu archeologických památek v K-poli. Schůze se zúčastnil např. K. Škorpil, který předtím byl členem Ruského archeologického institutu v K-poli. Uměnovědec K. Chytil tehdy dodal, že "tato instituce by neměla mít žádné politické tendence, ale zdůrazňoval význam výzkumu byzantského umění s ohledem na "kraje rusínské" s pravoslavným obyvatelstvem, připojené tehdy k ČSR. Při druhé schůzce se připouštěla jako sídlo této komise i Soluň. Návrh na zřízení

této komise byl podporován i odkazy na exportní ekonomické zájmy³ malého státu na Balkáně. Okuněvovy snahy tu tedy byly zcela v souladu se záměry československé vědecké i zahraniční politiky, které však zřejmě z finančních důvodů nebyly realizovány. Z práce mgr. Jančárkové se zdá, že Okuněv o těchto čsl. snahách nevěděl. V r. 1934, kdy se zúčastnil kongresu v Sofii byly zřejmě už opuštěny.

Dobové události pak vedly Okuněva po návratu z K-pole na jih Ruska /Novorossijsk, Oděssa/ a válečné události na kavkazské frontě k zvýšenému zájmu o ochranu památek. Poučná pro něho byla i aktivní archeologická práce - výkopy v hlavním městě středověké Arménie Ani /spolupráce s N.J.Marrem/. Lze souhlasit s autorkou, že Okuněv by se byl trvaleji věnoval uměleckým památkám východního křesťanství, kdyby historické události nebyly změnilly jeho životní dráhu. Po výzkumu staroruské architektury v Novgorodě a Pskově došel Okuněv k názoru o samostatnosti a specifičnosti ruského freskového malířství a konglomerátu vlivů na architekturu. Jeho názory na tuto věc byly pozdějšími pracemi /Grabar, Kolpakov/ potvrzeny.

R.1920 přivedla emigrace Okuněva do tehdy versailleskou dohodou ustaveného Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, které se tehdy uvolilo přijmout 8000 emigrantů z jižního Ruska. R. 1923 pak Okuněv přesídlil do tehdejší ČSR. Důvody tohoto rozhodnutí nejsou v práci uvedeny. Okuněv i zde zůstal věrný výzkumu srbského a makedonského umění, poněvadž tyto památky mu byly i z ČSR přístupné /postupně sv. Sofie v Ochridu, klášter Davidovica, Mileševo, Sopočani/. Za šťastnou okolnost lze označit možnost dopravit pomocí čsl. kurýra ministerstva zahraničí do Prahy Okuněvovu knihovnu /později ji koupila Slovanská knihovna/ i zápisky z předchozího výzkumu do ČSR, dále zřízení Slovanského ústavu zákonem z r.1922 a podnět daný Masarykem ke zřízení Byzantologické komise s úkolem vydávat časopis Byzantinoslavica od r.1928, tedy

v roce, kdy bylo na řadu let přerušeno vydávání ruského Vizantijského vremeniku. To umožnilo Okuněvovi zapojit se do vědecké práce v ČSR a organizovat odtud vědecké cesty do Srbska a Makedonie v l. 1923 - 1947 /samozřejmě mimo dobu 2.svět. války/. Autorka systematicky probírá výzkum jednotlivých tamějších památek. Jako významné vyzdvihuje objev fresek v chrámu sv. Pantelejmona v Ne-rezi /Makedonie/ pod přemalbou, v nichž O. poznal cennou nástěnnou malbu komnénovské doby . Její restauraci hradila čsl. strana. Dosud nebyl nalezen rukopis publikace o tomto chrámu, autorka píše o její přípravě, z textu však není zcela jasné, zda tato publikace byla dokončena a připravena k tisku. V průběhu své vědecké práce se O. zabýval také problémem vlivu italské renesance na byzantské a zvláště na srbské umění a došel k názoru, že taková závislost tu neexistuje. V této otázce proti němu ve věci fresek v Miloševu polemizoval V.J.Džurič. Autorka zde polemizuje s Džuričem, že Okuněvovo stanovisko dobře nepochopil a tvrdil, že O. přiřítá italo-románskému umění příliš velkou úlohu navazuje na pochybení některých starších badatelů v Rusku. Při Okuněvově habilitaci na FFKU podporoval Okuněva prof. Birnbaum, který zdůrazňoval aktivnost vztahů mezi západní Evropou a Byzancí po celý středověk i význam výzkumu těchto vztahů, který dnes probíhá i v jiných oblastech byzantské kultury, např. v literatuře. I autorka práce připouští, že problém těchto vztahů a vlivů není dosud rozřešen.

I v kapitole o architektuře Srbska a Makedonie v 12.-15.st. upozorňuje autorka /str.170/ na politické cíle tohoto výzkumu z ruské strany citátem z Kondakovovy studia o Makedonii r.1909: "zajištění takových archeologických a filologických plánů, které by bylo možno využít při řešení situace Makedonie v Osmanské říši a jejího vztahu k sousedním národům na Balkánském poloostrově". Je to jen 3 roky před vypuknutím balkánských válek, otázkou je, zda problém je dodnes dořešen.

Během 2. světové války samozřejmě už nebyly cesty na Balkán možné a také české vysoké školy byly uzavřeny. O. využil této doby pro sestavení galerie ruského umění /12.000 životopisů, které v Slovanské knihovně vypracoval, je základem nevydané encyklopedie/ a pro popularizaci oboru. Po válce se ještě do akad. roku 1948/49 vrátil k učitelské činnosti na FFKU.

Doplnila bych ještě drobnou připomínku ke konstatování autorky, že Vl. Fiala, autor kapitoly o byzantském umění v kolektivních Dějinách Byzance, kterou převzal po během práce na této knize zemřelém Kl. Bandovi, necituje Okuněva a jeho práce, ačkoli byl Okuněvovým žákem. Takové citace ale neexistují v žádné kapitole této knihy a Vl. Vavřínek ve stručné kapitole o čsl. byzantologii /str.473/ píše: "vysoké úrovně dosáhlo v Československu v době mezi válkami i studium byzantského a jím ovlivněného starého slovanského umění. Vedoucí roli zde měli především ruští badatelé působící v Praze s N.L. Okuněvem v čele".

Pokud se v práci vzpomíná významu ruské emigrace pro československou byzantologii, snad by pro úplnost bylo možno uvést i jméno syna ruského emigranta, který přišel do ČSR v rámci Ruské akce, totiž historika Alexandra Avenaria působícího na Slovensku, zakladatele slovenské byzantologie, který sám jednou napsal: "Pochádzam zo slovensko-ruskej rodiny, vyrastal som v ovzduší pravoslávneho kresťanstva. Naša rodina mala intenzívne kontakty s ruskou emigrantskou komunitou... vyznačujúcou sa hlbokým a zasväteným záujmom o svoje historické a kultúrne korene. V tomto prostredí som začal vnímať pre našu európsku kultúru tajomný, závojom nepochopenia zastretý svet byzantskej civilizácie".

Závěrem mohu konstatovat, že autorka splnila cíl, který si v úvodu vytkla. Práce se opírá nejen o bohatou sekundární literaturu /v.str.230-257/, ale i o dosažitelné množství českých a ruských archivních pramenů /str.262/, mezi nimi i archívu rodiny

N.L. Okuněva. V druhém díle práce podává bibliografii prof. Okuněva /74 položek/ a obrazové přílohy /82 obr./ . Na práci oceňuji vedle důkladného vyčerpání materiálu i její přehlednost jak chronologickou, tak tématickou. Lze ji považovat za významný příspěvek k dějinám české i ruské byzantologie. Proto doporučuji práci k obhajobě v doktorském řízení.

22.března 2008

dr. R. Dostálová
univ.prof.dr. R. Dostálová CSc